

MIȘCĂRI ȚĂRĂNEȘTI ÎN BANAT ÎNTRE ANII 1848—1854

de MARIANA NEGUȚU

„Revoluția burghezo-democratică de la 1848 a constituit un moment deosebit de important în istoria României, care a dat un puternic impuls creșterii conștiinței de sine a poporului român, a exprimat hotărîrea tuturor românilor de a sfărîma vechile relații feudale, de a deschide calea noii orînduirii, de a făuri unitatea națională în cadrul frontierelor unuia și aceluiași stat, de a înainta neabătut pe drumul progresului și democrației“¹.

În ajunul anului revoluționar 1848 românii din Banat sufereau o dublă asuprire națională : maghiară și sîrbă. Prima se exercita prin autoritățile comitatense și stăpîinii de pămînt, iar a doua prin episcopii sîrbi de la Timișoara și Virșeț și clerul superior din aceste dioceze. Atît burghezia română în ascensiune, cît și țărăimea erau nemulțumite și căutau modalitatea de a cîștiga poziții în cuceririle de ordin național și social. Prima etapă o constituia independența bisericii, care pentru românii bănățeni reprezenta un pas înainte în emanciparea politică. Biserica era în acea vreme singura instituție în care se putea folosi limba română. În plus, încă prin „Regulamentul iliric“ școlile erau îndrumate și inspectate de reprezentanții bisericii.

Revoluționarii maghiari militau pentru unitatea statului și nu vroiau să audă de recunoașterea drepturilor națiunii române. Pe de altă parte, clerul superior sîrb, în frunte cu episcopii Pantelimon Jivcovič de la Timișoara și Ștefan Popovič de la Virșeț, nu putea admite independența bisericii române, care ar fi dus la pierderea eparhiilor ce le aduceau un mare venit².

Forța principală a revoluției de la 1848 în Banat — ca și în celelalte provincii românești — au fost masele populare, care erau hotărîte să lupte pentru o viață mai bună, liberă și independentă. Țăranii români erau nemulțumiți de autoritățile comitatense și de stăpîinii de pămînt, care îi obligau la executarea prestațiilor, iar prin abuzuri și silnicii își însușiseră cele mai bune pămînturi.

Acestea erau realitățile în Banat în preajma izbucnirii revoluției de la 1848.

Patrimoniul Muzeului Național de Istorie al R. S. României deține în cadrul colecției „manuscrise“ o condică cu numărul de inventar 103 573, cu titlul : „Protocolul țircularilor bisericii din satul Hejeriș“, care are 238 de documente în limba română cu caractere chirilice, cuprinzînd corespondența clerului ortodox din Banat în perioada 1844—1856 referitoare la diferite aspecte ale vieții economice, sociale, politice, religioase etc.

Această condică are și o serie de circulare emise de episcopul Ștefan Popovič de la Virșeț și de Ioan Marcu, protoprezviterul de la Lugoj, care se referă la mișcările țărănești din perioada 1848—1854 și care au constituit momente importante în desfășurarea revoluției de la 1848.

Noile legi promulgate de guvernul maghiar după 15 martie 1848 nu-i mulțumeau pe țărani și bănățeni. Este drept că prin legiuirile agrare sancționate de împărat la 11 aprilie 1848 se desființau dările iobagilor față de stăpîinii de pămînt, robotele și alte obligații pe care le aveau. Trebuie precizat însă că numai acei țărani

¹ Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Edit. Politică, București, 1975, p. 32.

² I. D. Suci, *Revoluția de la 1848—1849 în Banat*, București, 1968, p. 38.

deveneau proprietari, care aveau deja din pământul barbarial o sesie întreagă, o jumătate sau un sfert de sesie. Mai mult chiar, majoritatea țăranilor neavind pământ rămăneau pe mai departe la bunul plac al stăpînitorilor de pământ. Legiuirea agrară din 1848 era făcută de nobili, care erau și mari proprietari de pământ și nu înțelegeau să renunțe ușor la drepturile lor³.

Un alt aspect care îngreuna situația țărănimii era cel referitor la abuzurile săvîrșite de feudali. Sub diferite forme marii proprietari de pământ au căutat să-și rotunjească domeniile în detrimentul țăranilor. Cu toate protestele țăranilor pămînturile acaparate rămăneau în posesia stăpînitorilor, țăranii fiind cei împinși spre locurile sărace, neproductive. Cei care stăpîniseră inițial aceste pămînturi erau nemulțumiți de starea existentă și nădăjduiau că noile legiuiri vor aduce îndreptarea lucrurilor. Dar cînd au văzut că autoritățile comitatense nu se schimbă, că feudali rămîn mai departe stăpîni puternici au început să-și facă singuri dreptate⁴. Aceasta a fost una din cauzele importante care a determinat țărănimea bănățeană să se îndepărteze de guvernul maghiar, mai mult să ia chiar și atitudine împotriva lui.

Al doilea factor a fost oprimarea națională, țăranii văzînd în unguri pe stăpîni de pământ care le-au sustras ogoarele, iar în autoritățile comitatense pe cei care dădeau formă de legalitate tuturor abuzurilor făcute de noii stăpîni. Mișcările țărănești au avut pe lingă caracterul social și un vădit caracter național.

Manuscrisul aflat în patrimoniul muzeului nostru cuprinde o serie de copii inedite după circularele emise în perioada aprilie—mai 1848, care ilustrează creșterea nemulțumirilor țărănimii bănățene după legile din martie și intensificarea acțiunilor țărănești în diferite zone ale Banatului, mai ales în ținutul Torontalului.

Din cauza creșterii numărului mișcărilor țărănești autoritățile iau o serie de măsuri represive, printre acestea cea mai importantă fiind introducerea stării de asediu. Astfel, printr-o circulară emisă de episcopul Ștefan Popovič din Virșeț la 15/27 aprilie 1848 se arată că ministrul Ludovic Bathiány, din „... pricina unor tulburări ce s-au întîmplat în comitatul Torontalului“, a numit comisari, „...poruncind comitatelor ca judecata scurtă și repede îndată pretutindenea să se introducă și oamenilor cunoscută să se facă... Acestor scurte judecări după înaltele rînduiri supuși vor fi toți aceia care tulbură pacea comună răscolindu-să, ori îmboldind, ori invitînd pre alții la răscolare și stricarea păcii și a rînduiei...“⁵.

Printr-o altă circulară, din 10 mai 1848, protoprezviterul Ioan Marcu din Lugoj îi îndemna pe preoți să folosească toate mijloacele pentru ca „...duhul poporului să nu să tulbure prin neînțelegere...“⁶.

În urma tulburărilor din luna aprilie comitele de Timiș, Csernovics Peter, a fost numit înalt comisar cu depline puteri, iar guvernul a introdus „judecata marțială“, adică „judecata scurtă“, căreia îi vor fi supuși „toți aceia care tulbură pacea comună, răscolindu-se ori îmboldind și invitînd pe alții la răscolare și la stricarea păcii și a rîndului bun“. Deci episcopul îndeamnă poporul la liniște, credință și supunere față de împărat și guvern. Deoarece se puteau provoca tulburări în adunările publice, Ștefan Popovici interzice preoților de a convoca sau a participa la vreo adunare fără aprobarea lui prealabilă. Acțiunile țărănimii bănățene se amplifică în cursul lunii mai. Astfel în adresa din 16 mai 1848 trimisă de Pal Gyurky, comite suprem al Carașului, episcopului de Virșeț, după ce se referă la „avantajele“ legii urbariale „îndeamnă“ poporul la liniște, iar „...cei care vor îndrăzni a se atîrna de bunul și dreptul stăpînitorilor... va fi după legea țării groaznic pedepsit... ; fiți oameni și cetățeni pacinici... și predați în mîinile stăpînitorilor pe răzvrătitori, că acei sînt călăi și vor să jefuiască pacea și fericirea noastră...“⁷.

Pentru menținerea ordinii interne și îndeosebi pentru apărarea stăpînitorilor de pământ de eventualele atacuri ale țăranilor nemulțumiți, guvernul maghiar încerca prin sistemul ordinilor să înființeze o armată de voluntari numită garda națională. Astfel din cauza numărului mare de răscoale țărănești ce aveau loc în diferite zone ale Banatului, „miliția“ trebuia să se deplaseze dintr-un loc în altul pentru reprimarea lor, lucru care necesita multe cheltuieli. În circulara emisă din Budapesta la 20 mai 1848 de către Ministerul Treburilor din Lăuntru se arată : „...punerea pe

³ *Ibidem*, p. 74.

⁴ *Ibidem*, p. 80.

⁵ „Protocolul țircularilor bisericii din satul Hejeriș“, document nr. 64.

⁶ *Ibidem*, doc. nr. 66.

⁷ *Ibidem*, doc. nr. 69.

picioar de război a miliției... a înmulțit cheltuielile atunci cînd spre înfrîngerea vreunei răscoale trebuie miliția dintr-un loc într-alt să se trimită..., de aceea se hotărăște ca toate cheltuielile pentru mîncarea și cartelul miliției care e întrebuințată spre reîntregirea păcii comune turburate într-un oraș sau sat... să fie suportate de locuitorii acestora..."⁸. Această măsură duce la creșterea nemulțumirii țărănimii, mai ales că în majoritatea cazurilor miliția trebuia să se deplaseze la sate. Și în circulara din 15 iulie 1848 a episcopului Virșetului, Ștefan Popovič, se fac referiri la „...tulburările care au loc în diferite părți ale comitatului...”, îndemnîndu-i să convingă poporul „...la păstrarea rînduieiilor păcii și frăției...”⁹.

Măsurile propuse pentru îmbunătățirea stării de spirit a populației românești din Banat duceau, în realitate, și mai mult la ascuțirea contradicțiilor dintre cele două națiuni. Preoțimea primise obligația expresă de la autorități să îndrume „cu toate mijloacele” poporul să se supună superiorilor, adică autorităților maghiare.

După înăbușirea revoluției în Banat se mai înregistrează mișcări țărănești în cursul anului 1850. Numărul mare al acestora determină autoritățile să ia măsuri urgente pentru reprimarea lor. Astfel, generalul Maierhofer, noul guvernator al Voivodinei, dă un decret la 9 august 1850, prin care încerca să stăvilească aceste mișcări : „...nerînduieiilor dar trebuie pus un sfîrșit și pentru aceea am hotărît... în toate locurile publice numai duminica și în sărbători... să fie permise... (adunările — n. n.) numai pînă la 10 ceasuri“... cu condiția să fie de față „...o persoană de la stăpînirea locală însărcinată de a priveghea... să nu se îngăduie poporului de rînd, calfelor, slugilor, slujnicilor și altor de același fel după svonirea cea de seară a umbra încoace și încoalea pre uliți și a face larmă... Pentru ținerea balurilor publice în cetăți și în orașe trebuie mai nainte îngăduința a dobîndi de la atîrnătoarea stăpînire. Cei care incalcă această ordine sint pedepsiți cu închisoare de la 3 la 14 zile și cu amendă în bani...”¹⁰.

Cu toate măsurile luate de autorități, decrete-legi, menținerea stării de asediu și după înăbușirea revoluției, staționarea trupelor în orașele și satele mai „tulburente”, se mai înregistrează acțiuni țărănești și în cursul anului 1852. „Protocolul țircularilor bisericii din satul Hejeriș“ are o copie după circulara trimisă din Timișoara la 14 martie 1852, în care se reamintea preoților să îndrume poporul „...la respectarea legilor..., iar cei care tulbură pacea comună să fie predați autorităților... pentru a fi supuși judecății scurte...”¹¹.

Manuscrisul mai cuprinde o serie de circulare din anul 1853 care ilustrează persistența unor mișcări țărănești în satele din zona Cenadului, Cilnic, Crivina, Jidioara etc.

Țăranii, neținînd cont de măsurile represive luate de autorități, au ocupat pămîntul nobililor. Ioan Marcu, protoprezviterul Lugoșului, în documentul din 16 martie 1853, face referiri la asemenea acțiuni, dînd și numele unor țărani care s-au răscolat, precum : „...Cozma Colar, Gheorghe Barna, Gheorghe Scurtu, Caia Barna, Gavrilă Codreanu, toți din Cenad, Dănilă Rus, Trăilă Podor din Cilnic, Gavrilă Barca din Crivina, Dănilă Berbescu din Jidioara..., care, netemîndu-se de asprimea legilor, au îndrăznit averea altora a o răpi..., pentru aceea au fost dați în judecată marțială...”¹².

Starea de urgență, tribunalele marțiale etc. se mențin pînă în anul 1854, lucru care ilustrează existența unor mișcări țărănești în Banat și în cursul acestui an, în ciuda măsurilor luate de autorități pentru înăbușirea lor. La 9 noiembrie 1854 se trimite din Lugoș o circulară în care se arăta că din pricina „...multor tulburări țărănești în districtul Lugoșului și mai ales în cercul Oraviței, în urmarea înaltei orînduiei guberniale prin împuternicirea înaltului Ministeriului din Lăuntru și a Dreptății..., s-a introdus judecata repede împotriva acestor tulburări..., judecată repede pe loc să înființeze... și încercătorii sus-numitelor răutăți pe loc în moarte grabnică se pedepsesc...”¹³.

⁸ Ibidem, doc. nr. 67.

⁹ Ibidem, doc. nr. 75.

¹⁰ Ibidem, doc. nr. 96.

¹¹ Ibidem, doc. nr. 127.

¹² Ibidem, doc. nr. 144.

¹³ Ibidem, doc. nr. 195.

Printr-un alt document din 20 noiembrie 1854 se reamintea preoților obligația lor de a îndemna poporul la liniște și „...sfătuind să se păzească fieștecare de tulburări..., ieșirea în drum, aprinderea..., căci pentru așa fărădelegi și poftre rele se vor pedepsi prin batalion, adică judecată scurtă și repede...”¹⁴.

Persistența mișcărilor țărănești, deși autoritățile adoptaseră o serie întreagă de măsuri represive, dovedește o dată în plus rolul important jucat de țărănime atît în timpul revoluției de la 1848, cit și în perioada ulterioară acesteia.

SOULEVEMENTS PAYSANS EN BANAT ENTRE 1848—1854

R é s u m é

Cette communication met en circulation quelques documents inédits qui se trouvent dans le patrimoine de Musée National d'Histoire de la R. S. de Roumanie et qui concernent les soulèvements paysans de Banat de la période 1848—1854. A l'approche de la révolution de 1848 les paysans roumains étaient mécontents à cause des autorités „comitatense“ et des propriétaires terriens qui les obligeaient à exécuter les prestations et qui par leurs abus et oppressions avaient obtenu les meilleurs terrains. Les nouvelles lois promulguées par le gouvernement magyar après le 15 mars 1848 ne peuvent pas résoudre le problème agraire et comme conséquence directe les actions paysans augmentent en nombre et en intensité, chose démontrée par une série de circulaires émises par les autorités en avril, mai, juillet 1848.

Après la défaite de la révolution, en Banat continuent encore une série d'actions paysans pendant les années 1849—1854, spécialement dans la zone de Cenad, Cilnic, Crivina, Jidioara.

L'état d'urgence, les cours martiales se maintiennent jusqu'en 1854, ce qui illustre l'existence de ces soulèvements paysans en Banat pendant cet an aussi, en dépit des mesures prises par les autorités pour les réprimer.

La persistance de ces soulèvements prouve une fois de plus le rôle si important joué par les paysans tant durant la révolution de 1848 que pendant la période ultérieure.

¹⁴ Ibidem, doc. nr 197.